

Verksamhetsbeskrivning

Fredrika Bremergymnasiets bibliotek

Arbetet på ett gymnasiebibliotek sker i mångt och mycket i två olika spår. Det ena spåret är den löpande verksamheten med utlån, återlämning, bokuppsättning, referensfrågor från såväl elever som personal, förvärv och gallring. Arbetsbelastningen i denna verksamhet kan, precis som på ett folkbibliotek, vara svår att förutse från dag till dag eftersom den baseras på spontana eller snabbt planerade besök. Den följer dock ofta "läsårskurvan" vilket innebär att det vanligtvis är mer att göra vid terminsstarter, när projekt påbörjas, och kring loven när många har examinationer och deadline på arbeten. På samma sätt finns det en variation under dagen där det oftast är relativt lugnt i biblioteket under morgon och eftermiddag och som mest hektiskt mellan ungefär 10.30 och 13.30.

Fredrikas bibliotek är öppet hela tiden som vi är på plats och vi har ingen särskilt avsatt tid för "inre arbete" - köpa in böcker, lokalisera och märka upp dem, attestera fakturor, underhålla katalogen, gallra och organisera beståndet - utan har vår arbetsplats på samma ställe som lånedisken och utför det arbetet när det är lugnt i biblioteket. Det innebär givetvis att vi när som helst kan bli avbrutna. Större projekt och arbete som kräver mer koncentration brukar vi därför försöka förlägga till loven.

Under de senaste åren har det skett en del förändringar i kommunens upphandlingsavtal, vilket innebär att biblioteket fått nya leverantörer av böcker, film och tidskrifter. Detta har inneburit en hel del administrativt arbete med att förändra inköpsrutiner och upprätta konton etc. Det har tyvärr också genererat en hel del krångel med reklamationer.

Några exempel på förändringar som genomförts i beståndet är **en rejäl utbyggnad av avdelningen för lättlästa böcker, en satsning på böcker på modersmåls-språken** samt **Legimus-märkning av böcker på engelska**.

Avdelningen för **lättlästa böcker på svenska** började vi bygga ut när skolan med kort varsel fick ta emot flera SPRINT-klasser. Det bestod dels i att vi köpte in betydligt fler böcker och i början med stor tonvikt på "extra lättlästa" titlar, eftersom vi då fick elever som var absoluta nybörjare i svenska och ibland även i läsning överhuvudtaget. I samband med detta delade vi också upp hyllan i flera sektioner för att göra den mer överskådlig. Vi gav de extra lättlästa böckerna en egen sektion, samt bröt ut titlar som var omarbetade klassiker samt de titlar som vi sorterade under den övergripande rubriken "Spänning" (huvudsakligen deckare, thrillers och skräck). I varje sektion ryggmärktes böckerna med klistermärken i olika färger för att underlätta sortering och överblick.

SPRINT-eleverna har överlag varit mycket flitiga låntagare och det har varit otroligt roligt att se dem "levla upp" i läsning och successivt välja allt tjockare och svårare böcker.

Hyllan för böcker på andra språk än svenska och engelska var mycket bristfällig. Vi hade en del titlar på skolspråken - spanska, tyska, franska och italienska - och ett fåtal titlar på språk som arabiska, kurdiska och turkiska. I princip alla böcker var inköpta många år tidigare. Efter att ha

varit på flera nätverksträffar och andra studiedagar där olika skolbiblioteks arbete med det som lite slarvigt kallas mångspråk presenterats, valde vi att satsa på att långsiktigt försöka bygga upp ett rikare bestånd av böcker på elevernas olika modersmål. Det är ett ganska vanskligt arbete eftersom böckerna ofta är dyra och säljs i begränsade upplagor, det är svårt att göra ett urval som specifikt passar de elever vi har och det givetvis är svårt att handskas med titlar som är skrivna på ett språk, och ibland även ett alfabet, man inte själv behärskar. Det är ju också så att elevsammansättningen kontinuerligt förändras, vilket innebär att man ett år kan ha ett stort antal elever som talar t ex tigrinja, för att nästa år knappt ha en enda. Därför är detta ett arbete som pågår i liten skala under lång tid, där vi fortlöpande köper in titlar vi bedömer som lämpliga - oftast sådana som presenterats i BTJ:s inköpsvägledning. Något som är väldigt glädjande är att flera olika elever har börjat önska böcker på olika språk, bland annat kärleksböcker på persiska respektive turkiska, och det finns en idé om att låta elever som talar de aktuella språken anmäla sig frivilligt som "biblioteksvolontärer" där de får hjälpa till att köpa in böcker på sitt språk.

Legimus-märkning av engelska böcker var ett behov som uppstod när allt fler elever fick tillgång till talböcker. Biblioteket har länge haft talbokstillstånd och har tidigare laddat ner talböcker och lagt på USB-sticka eller bränt på CD-skiva. Nu registrerar bibliotekarien istället elever för egen nedladdning i Legimus enligt gällande regler.

I princip all svensk utgivning av skönlitteratur finns i Legimus och många böcker läses in omedelbart när de släpps. På engelska är det dock mer ojämnt. Tidigare fanns det inget direktiv om att överhuvudtaget tillhandahålla litteratur på engelska som talböcker, utan man hänvisades ofta till kommersiella ljudböcker. I takt med att fler och fler låntagare har efterfrågat böcker på engelska, särskilt ungdomar, har man ändrat på detta och MTM läser nu in böcker på engelska, alternativt köper/lånar in dem via utbyten med talboksbestånd i andra länder. Det är dock svårt att veta på förhand om en engelsk bok finns i Legimus. Elever får ju ofta i uppdrag att välja en bok för egen läsning, och många elever med läsnedsättning vill då ha en titel där de kan läsa och lyssna samtidigt. Det blev väldigt tråkigt och bökigt att först hitta en intressant bok i hyllan, för att sedan besviket upptäcka att den inte fanns i Legimus. Därför skapade bibliotekarien ett enkelt klistermärke med Legimus-symbolen och gick igenom hela det engelska beståndet, bok för bok, och märkte upp de böcker som fanns inlästa. På samma sätt kontrollerar vi om en engelsk bok finns i Legimus när den köps in. Tack vare detta kan eleverna snabbt se om en bok finns inläst.

Utåtriktad verksamhet

Det andra spåret är den planerade, utåtriktade verksamheten som riktas mot specifika grupper, där biblioteket aktivt går in och arbetar med eleverna inom ramen för en kurs eller ett särskilt moment. Vanligtvis bygger den verksamheten på att undervisande lärare kontakter biblioteket och ber om antingen en specifik aktivitet eller förslag på hur man samarbeta. Undantaget är de **biblioteksvisningar** som genomförs i stor skala i början av varje läsår, där tanken är att alla nya klasser ska komma till biblioteket senast innan jullovet och få en genomgång om hur det fungerar och vad vi erbjuder, samt skaffa eller uppdatera lånekonto. En biblioteksvisning kan genomföras

helt fristående, men det är också vanligt att lärare i främst svenska eller engelska låter eleverna låna en bok samtidigt. Det kan vara en bok i klassuppsättning, en bok på ett särskilt tema, eller en helt valfri bok för att komma igång med läsning.

De vanligaste aktiviteterna i den utåtriktade verksamheten är **bokprat** och **föreläsningar i informationssökning och källkritik**. Samtliga bokas hos bibliotekarien av undervisande lärare i samband med en lämplig kurs. Det finns ett standardupplägg för varje, men de kan också varieras och anpassas vid behov.

Standardupplägget för **bokprat** är att klassen kommer och besöker biblioteket under en lektion. Besöket börjar i ett av klassrummen anslutna till biblioteket, där bibliotekarien berättar om ett antal böcker (ca 5-7) i syfte att inspirera till läsning. Därefter får alla i klassen välja en bok. Den som är sugen på någon av bokpratsböckerna får givetvis välja den, men det är inget krav.

Bibliotekspersonalen, och ibland även läraren, hjälper alla elever att hitta en bok som intresserar dem och passar deras individuella läsförmåga, liksom kraven för den aktuella kursen.

Ett bokprat ska helst bokas ungefär två veckor i förväg så att bibliotekarien har tid att göra ett lämpligt urval och vid behov inläsning av titlarna. Vid bokningen får läraren svara på ungefär följande frågor:

- Hur stor är klassen? Hur ser könsfördelningen ut?
- Hur ser läsförmågan ut i klassen? Hur stor andel är svaga respektive starka läsare och var ligger ytterpunkterna?
- Vet du vilka slags böcker eleverna i klassen uppskattar? Vilka intressen har de?
- Finns det elever i klassen med läsnedsättning och behov av talböcker, lättlästa böcker eller andra anpassningar?
- Ska bokpratet och läsningen ske inom ett visst tema, t ex en särskild epok/genre/tematik?
- Finns det några begränsningar, t ex en särskild litterär nivå?

I urvalet brukar bibliotekarien försöka ta hänsyn till faktorer som könsfördelning, intressen och läsförmåga men samtidigt försöka balansera upp dessa och inte förstärka dem. Ett exempel är frågan om killars läsning. Vi vet att pojkar *generellt* oftast enbart vill läsa om manliga huvudpersoner, och att många frågar efter böcker om ämnen som sport eller kriminalitet. Om man då ska bokprata för en klass med många eller enbart killar - särskilt om de också är svaga läsare - lägger man gärna in flera sådana titlar med förhoppningen att de ska bli inspirerade. Det är dock viktigt att samtidigt lägga in åtminstone en bok som avviker från den stereotypa uppfattningen om tonårskillars boksmak, så att man aktivt erbjuder ett brett spektrum av litteratur och signalerar att det är minst lika intressant och okej att tycka om böcker med kvinnliga huvudpersoner och/eller böcker om t ex kärlek.

På samma sätt kan man i en klass med övervägande svaga läsare också se till att man erbjuder åtminstone en svårare och tjockare titel eller tvärtom; i en klass med enstaka svaga läsare lägga in några mer lättlästa böcker och därmed både avdramatisera behovet och stötta dem i läsutvecklingen.

Bokprat kan som sagt varieras på lite olika sätt. Några roliga och lyckade varianter som genomförts de senaste åren är författarbokprat, klassikerbokprat och genrebokprat.

Författarbokpratet gick ut på att helt enkelt presentera författarskap istället för enskilda böcker. Kontexten var litteraturhistoria och den uppsatta ramen var ganska löst formulerad och omfattade svenska författare från ca 1880 till 1950. Bibliotekarien plockade ihop alla böcker i beståndet som stämde in på förutsättningarna. Även noveller ingick. Fem klassiska författare valdes ut, tre kvinnor och två män. Under bokpratet fick klassen höra lite om författarens liv och den tid hen verkade i, men framförallt om själva författarskapet och hur personen skrev. Någon eller några böcker av varje författare visades upp och belystes lite extra; övriga ställdes fram på ett bokbord. Därefter fick eleverna välja en bok att läsa och analysera - uppgiften var att fokusera på just författarskapet snarare än bokens handling. Speciellt för detta bokprat var att läraren var mycket involverad i att hjälpa eleverna hitta en lämplig bok, och de elever som var frånvarande under bokpratet fick senare ett personligt tips utifrån de böcker som blev över. Resultatet blev mycket bra - eleverna fick både en snabbgenomgång om de olika strömningarna under tidsperioden och en chans att läsa en klassiker utifrån eget intresse.

Klassikerbokpratet var relativt likt författarbokpratet. Där var temat dock romantiken och realismen och inkluderade därmed även översatta böcker. Liksom på författarbokpratet lades fokus mindre på bokens handling och mer på att beskriva hur boken och författaren passade in i respektive litterär strömning. Även där fick eleverna större möjlighet att påverka och resonera kring sitt eget val av klassiker och om de lyssnade uppmärksamt under bokpratet fick de även "gratisfakta" att ta med sig in i analysen.

Genrebokpratet var lite speciellt eftersom det innebar något mer av en föreläsning, samt att bibliotekarien framställde material åt läraren och klassen. Det grundade sig i att läraren ifråga ville arbeta med genreläsning på ett lite mer nyskapande sätt än det klassiska fokuset på de traditionella genrerna: deckare, skräck etc. Bibliotekarien föreslog då att fokusera på lite mer specifika genreindelningar, som bl a high fantasy respektive low fantasy, robinsonader, apokalyptiska romaner och dystopier. Det utmynnade i att bibliotekarien läste in sig på sju olika genrer och skrev ihop en beskrivning av varje, med tillhörande frågor att ställa sig vid en analys. Detta sammanställdes till ett kompendium som eleverna fick. En lista med förslag på ett antal titlar till varje genre gjordes också. Under lektionen gick bibliotekarien igenom huvuddragen i de olika genrerna och bokpratade även snabbt om en titel per genre. Därefter fick eleverna helt fritt välja en bok i den genre som intresserade dem mest. Det enda kravet var att minst två elever skulle välja samma genre, eftersom de senare skulle diskutera i grupp. Flera likartade genrer sammanfördes, som t ex high och low fantasy respektive dystopier och apokalyptisk litteratur och eleverna fick i uppgift att jämföra och urskilja olika särdrag. Även här var reaktionerna positiva - vi såg t ex många elever som plötsligt började reflektera över att de absolut inte gillade high fantasy men gärna läste low fantasy, eller vice versa.

Föreläsningar i informationssökning och källkritik är också något som undervisande lärare kan boka in, men där krävs ingen större framförhållning utan det går att boka dagen innan under förutsättning att bibliotekarien är ledig. Det var ursprungligen en sammanbakad genomgång, men efter att ha insett att många elever inte alls förstod vad som menades med att “formulera och avgränsa sin fråga” delades innehållet upp på två föreläsningar om ca en timme vardera.

Föreläsningen om informationssökning går detaljerat in på själva processen i att först fundera kring sitt informationsbehov och var man överhuvudtaget bör börja leta, och därefter söka i olika typer av samlingar med de olika söktekniker det kräver. Den inkluderar också en del tips om ren studieteknik och hur man överblickar sitt material.

Föreläsningen om källkritik går igenom de traditionella punkterna i källkritisk metod, men med ett större fokus på “vardaglig” källkritik snarare än hur man letar bra källor till ett skolarbete. Det är dels för att ge eleverna konkreta exempel som de kan relatera till, och dels för att många glömmer bort just den vardagliga, löpande källkritiken och tror att det enbart behöver tillämpas i skoluppgifter.

Föreläsningarna går som sagt att boka med kort varsel och man kan välja att köra endera fristående eller båda i följd som ett paket. Bibliotekarien ser gärna att de läggs in i ett sammanhang där eleverna snabbt får tillämpa kunskaperna praktiskt. Vid behov kan också föreläsningarna anpassas, i svårighetsgrad eller för att bättre passa in i ett särskilt tema.

Ett exempel på anpassningar som gjorts de senaste åren är en föreläsning i källkritik för en SPRINT-klass, där innehållet kokades ner något och där bibliotekarien också gick igenom materialet och förenklade språket, samt förberedde en ordlista över de begrepp som inte gick att byta ut.

Vid ett annat tillfälle nyligen gick bibliotekarien in i en klass som läste kursen Kost och hälsa och höll då förutom föreläsningarna en tredje lektion, där eleverna fick öva sig i att följa källhänvisningar och bedöma källor genom att analysera två olika Wikipedia-sidor med uppslagsorden “vitamin” respektive “probiotika”. Det finns också planer på att återkomma till samma klass i nästa kurs, då kraven blir högre, och repetera kunskaperna och vidareutveckla dem mot färdigheter i att bedöma vetenskaplighet och tillförlitlighet.

Utöver ovanstående aktiviteter har bibliotekarien även genomfört en del andra moment, främst inom svenska och engelska. Utifrån sin personliga bakgrund med utbildning i svenska och vissa kunskaper i isländska gick bibliotekarien in på lektioner i språkhistoria med två olika lärare och hjälpte dem att genomföra ett moment där eleverna fick repetera särdragen i svenska språkets historiska utveckling och utifrån dem försöka tidsbestämma olika texter inför en kommande hemtentamen.

Efter önskemål från en engelsklärare gick bibliotekarien också in i en klass som under Engelska 7 hade läst Dracula, och höll en föreläsning om vampyren som litterär gestalt genom historien. Några månader senare kom bibliotekarien tillbaka på en lektion och körde en Kahoot med frågor från föreläsningen, där vinnaren fick ett presentkort på Café Forum.

Övriga aktiviteter

Utöver detta har biblioteket genomfört en del andra aktiviteter, i stor och liten skala. Våren 2015 anordnade bibliotekarien en **skrivarcirkel** för ungdomar tillsammans med folkbibliotekets dåvarande ungdomsbibliotekarie. Skrivarcirkelns fem träffar skedde på folkbiblioteket, efter skoltid, men en stor del av marknadsföringen skedde via skolbibliotekarien, som bland annat skickade ut särskilda "VIP-inbjudningar" till elever som olika lärare tipsat om. I slutändan blev det också att samtliga deltagare var elever från Fredrika Bremer. Mer information om skrivarcirkeln finns att läsa i den avslutande rapporten.

Då alla deltagare önskade sig någon slags fortsättning på skrivarcirkeln planerade bibliotekarien att på skolan starta en **skrivarklubb**, där elever intresserade av att skriva skulle kunna träffas med jämna mellanrum. Den skulle vara något mindre uppstyrd än skrivarcirkeln och snarare handla om att regelbundet sammanföra elever med ett gemensamt intresse och ge dem en chans att ge och få respons på varandras texter. Skrivarklubben hann träffas en gång, men projektet måste tyvärr avbrytas när bibliotekarien drabbades av en allvarlig sjukdom och var frånvarande stora delar av terminen. Önskemål om såväl skrivarklubb som bokklubb kommer med jämna mellanrum från både elever och personal; det största hindret för att starta upp nya projekt är tidsbrist.

Två svensklärare på skolan deltog i **Läsörelsens projekt Berättelser som förändrar**. Eftersom det ingick i kraven för deltagande var även bibliotekarien involverad, främst genom att gå på de två halvdagsföreläsningar som hölls, där bland annat deltagande författare och läsforskare föreläste. Tyvärr hann bibliotekarien inte vara aktivt involverad i själva läsningen av de olika klassuppsättningarna, men har tagit del av dokumentationen och tillgängliggjort denna samt de aktuella klassuppsättningarna för övriga lärare. Föreläsningarna och materialet bjöd också på en hel del generellt användbara tips för hur man kan arbeta med läsfrämjande.

Biblioteket har hela tiden flera olika pågående **utställningar**, huvudsakligen anordnade av biblioteksassistenten. Det finns ett större utrymme vid bibliotekets ena ingång med ett bord, en nätad vägg och en glasmonter där de mer avancerade utställningarna finns. Det finns också mindre ståbord i biblioteket där man ställer upp enklare bokskyltningar. Utställningarna är vanligtvis på olika teman; ibland i anslutning till högtider och årstider, ibland i förutbestämda temaserier som t ex olika länder/regioner eller historiska epoker.

Under en hösttermin användes glasmontern istället till en löpande **tävling**. En mängd olika ledtrådar i form av olika saker som representerade en viss författare placerades i montern under några veckor i taget, och eleverna fick gissa vilken författare det gällde. Av de rätta svaren drogs sedan en vinnare per författare, som fick välja mellan en bok och ett presentkort på Café Forum.

Skolbiblioteket är anslutna till LIBRIS och har därför möjlighet att göra **fjärrlån** från andra bibliotek, framförallt forskningsbibliotek. Antalet fjärrlån har ökat för varje år, och möjligheten

utnyttjas framförallt av elever som skriver gymnasiearbete och behöver mer avancerad facklitteratur, samt personal som fortbildar sig. Alla fjärrlån är gratis för låntagaren.

I anslutning till gymnasiearbetet erbjuds eleverna också att **“Boka en bibliotekarie”**. De får då möjlighet att diskutera sitt val av ämne och frågeställning samt hjälp att söka information i lämpliga källor och samlingar. Det här utnyttjades av särskilt många elever under höstterminen 2018 efter att bibliotekarien skickat ut ett dokument med tips inför gymnasiearbetet.

Under de två år som **Fredrika-dagen** har firats med schemabrytande aktiviteter för hela skolan har bibliotekarien ansvarat för de författarföreläsningar som anordnats för alla i åk 3, på temat “Med pennan som vapen”. Bibliotekarien har också haft huvudansvaret för **Fredrika-stipendiet**, en tävling där alla i åk 3 får delta. Man tävlar genom att lämna in någon typ av konstnärligt bidrag, i text, bild eller videoklipp. Bidraget ska vara baserat på temat Att kämpa mot orättvisor i Fredrika Bremers anda, men i övrigt är formen väldigt fri. Vinnaren får ett stipendium på 5000 kr som delas ut under aulaavslutningen inför studenten. Priset finansieras delvis av Årstasällskapet för Fredrika Bremer-studier.

Bibliotekarien har även löpande kontakt med skolans **VFU-studenter**. När skolan var övningskola för Stockholms universitet skedde det under ännu mer formella former, bland annat genom ett seminarium där skolans övriga verksamheter fick presentera sig. Studenter från Södertörns högskola har även haft i uppgift från sitt högskolebibliotek att intervjua bibliotekarien och ställa frågor om skolbiblioteksverksamheten; ett väldigt glädjande initiativ!

Skolbiblioteket har som sagt tillstånd att registrera elever för eget konto i **Legimus**, det stora digitala biblioteket för talböcker via MTM. Man informerar om Legimus vid varje biblioteksvisning och har även löpande kontakt med specialpedagogerna. Varje elev som skrivs in får även en genomgång om reglerna och hur det fungerar. Vid tillfällen där en majoritet i en klass visat sig ha behov av Legimus har bibliotekarien gått in i klassen och haft en genomgång av Legimus i storgrupp, för att tydliggöra för alla varför vissa elever får tillgång till talböcker. Skolan har abonnemang på Inläsningstjänst, så även elever utan läsnedsättning har tillgång till inlästa läromedel samt en del lättläst skönlitteratur från Vilja och Nypon förlag. Bibliotekarien är inte huvudansvarig för Inläsningstjänst men har administratörsrättigheter och möjlighet att hjälpa till vid behov.

Under hösten 2019 har bibliotekarien för avsikt att börja hålla i **boksamtal**, i samarbete med olika lärare. Eftersom det är en aktivitet där bibliotekarien ännu inte har någon erfarenhet kommer det bli ett antal omgångar på prov, men om det fungerar bra är tanken att det sedan ska kunna erbjudas som “standardaktivitet” som lärare kan boka (med framförhållning och samplanering).

Eventuella brister och utvecklingsbehov

Fredrika Bremers skolbibliotek har en god och fungerande verksamhet. Det finns dock alltid utrymme för förbättring och en uppsjö av ytterligare aktiviteter att genomföra. Det som framförallt saknas i nuläget är tid och kontinuitet. Många elever får ta del av flera av ovanstående aktiviteter, men långt ifrån alla. Det beror delvis på vilken lärare man har och vilken vana och tradition hen har att inkludera skolbiblioteket i sitt arbete. Å andra sidan är problemet att bibliotekarien omöjligt skulle hinna med att genomföra den utåtriktade verksamheten om alla lärare kontinuerligt efterfrågade den. I en rapport om kostnaderna för att bemanna skolbiblioteken räknade fackförbundet DIK och Svensk Biblioteksforening med att ett lämpligt riktvärde för gymnasiebibliotek vore 1 heltidsbibliotekarie per 400 elever. Även om det kan ses som ett smått orealistiskt önskevärde är det långt från Fredrikas nuvarande bemanning med 1 bibliotekarie på 75% till drygt 2000 elever. Med de ekonomiska ramar man har får man begränsa och prioritera verksamheten så att man försöker ge så många elever som möjligt åtminstone något samarbete med biblioteket. Målet är nu att alla elever ska ha fått undervisning i informationssökning och källkritik samt någon läsfrämjande aktivitet vid minst ett tillfälle vardera under hela gymnasietiden.

Ett annat önskescenario vore en utbyggd lokal. Många som besöker Fredrikas skolbibliotek anmärker att det är stort, men faktum är att det i vissa avseenden är trångbott. Det finns mycket lite utrymme att lägga till, bygga ut eller bryta ut några hyllor och begränsad möjlighet till nyskapande skyltning. Dessutom finns det ett behov av fler sittplatser, särskilt tysta studieplatser där elever kan sitta ergonomiskt och arbeta i lugn och ro. Trots att det generellt är betydligt lugnare i biblioteket framåt eftermiddagen är det mycket ovanligt att inte behöva schasa ut någon vid stängning.

Kristina Schön
Bibliotekarie

Handen 190702